

Karolina Rudzińska

Kara wydalenia ze stanu duchownego

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 53/1-2, 203-231

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KAROLINA RUDZIŃSKA
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

KARA WYDALENIA ZE STANU DUCHOWNEGO

Treść: Wstęp. – 1. Sposoby utraty przynależności do stanu duchownego. – 2. Kara wydalenia ze stanu duchownego. – 3. Ogólne warunki wymiaru kar. – 3.1. Element obiektywny przestępstwa. – 3.2. Element subiektywny przestępstwa. – 4. Skutki wymierzenia kary wydalenia ze stanu duchownego. – Zakończenie.

Wstęp

Kara wydalenia ze stanu duchownego (*dimissio e statu clericali*) została wymieniona przez prawodawcę w katalogu kar ekspiacyjnych w kan. 1336 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Jej skutkiem jest utrata stanu duchownego. W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 roku, kara wydalenia ze stanu duchownego nosiła nazwę „degradacji”. Stan prawny, obowiązujący na mocy KPK/1917, został przedstawiony przez ks. prof. Mariana Myrchę w artykule „Depozycja i degradacja” opublikowanym w 1959 roku w „Prawie Kanonicznym”. W niniejszym artykule omówione zostaną obowiązujące uregulowania prawne dotyczące kary wydalenia ze stanu duchownego, przypadki, w których może być wymierzona oraz jej skutki. Analizie poddane zostaną przepisy kanonicznego prawa karnego oraz literatura naukowa z tego zakresu. Zasadnicze znaczenie przy omawianiu tej instytucji, oprócz Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., mają Normy Kongregacji Nauki Wiary promulgowane przez Jana Pawła II motu proprio *Sacramentorum sanctitatis tutela*¹ określające katalog poważniejszych przestępstw (w tym zagrożonych karą wydalenia ze stanu duchownego), zastrzeżonych do wyłącznej kompetencji Najwyższego Trybunału Kongregacji Nauki Wiary², realizujące po-

¹ AAS 93 (2001), s. 737-739.

² Zob. D. B o r e k, *Ordynariusz a delicta graviora zarezerwowane Kongregacji Doktryny Wiary*, Prawo Kanoniczne 47 (2004) nr 3-4, s. 97-146.

stanowienie art. 52 Konstytucji Apostolskiej *Pastor Bonus*³. List powstał w trosce o ochronę świętości sakramentów i jest kontynuacją poprzednich uregulowań w tej dziedzinie: Konstytucji Apostolskiej Benedykta XIV *Sacramentum Poenitentiae*⁴, Motu proprio *Integrae servandae*⁵, Konstytucji Apostolskiej *Regimini Ecclesiae Universae*⁶, Konstytucji Apostolskiej o Kurii Rzymskiej *Pastor Bonus* oraz *Agendi ratio in doctrinarum examine*⁷. Z listem zostały promulgowane Normy zasadnicze i proceduralne. Pierwsze stanowią prawo materialne, określają przestępstwa zarezerwowane Kongregacji i przewidziane sankcje karne. Natomiast Normy proceduralne określają sposób postępowania czyli procedurę.

W 1962 r. Kongregacja Świętego Oficjum wydała Instrukcję *Crimen sollicitationis*, odnoszącą się do przestępstw popełnionych z okazji spowiedzi, zastrzeżonych tejże Kongregacji⁸. Normy Instrukcji były zastrzeżone i w związku z tym tajne. Dziś trudne do zaakceptowania byłoby utajnienie norm dotyczących procesu karnego ze względu na prawo oskarżonego do obrony, które ograniczała Instrukcja *Crimen sollicitationis*⁹. Również z uwagi na fakt, że w roku 1983 promulgowany został nowy Kodeks, który w kan. 6 n.3 stanowi, że wraz z jego promulgacją zniesione zostają jakiegokolwiek ustawy karne wydane przez Stolicę Apostolską (chyba że zostały włączone do tego Kodeksu), Kongregacja Nauki Wiary przygotowała nowe uregulowania w materii dotyczące cięższych przestępstw zarezerwowanych tejże Kongregacji. Czego efektem było wydanie w 2001 r. m.p. *Sacramentorum sancti-*

³ J o a n n e s P a u l u s II, Constitutio Apostolica De Romana Curia *Pastor Bonus*, 28 iunii 1988, art. 52, AAS 80 (1988) 874: „Delicta contra fidem necnon graviora delicta tum contra mores tum in sacramentorum celebratione commissa, quae ipsi delata fuerint, cognoscit atque, ubi opus fuerit, ad canonicas sanctiones declarandas aut irrogandas ad normam iuris, sive communis sive propriae, procedit”.

⁴ B e n e d i c t u s XIV, Constitutio *Sacramentum Poenitentiae*, 1 iunii 1741, AAS 9 (1917) pars II, s. 505-508.

⁵ P a u l u s VI, Litterae Apostolicae motu proprio datae, *Integrae servandae*, AAS 57 (1965), s. 952-955.

⁶ P a u l u s VI, Constitutio Apostolica De Romana Curia *Regimini Ecclesiae Universae*, 15 augustii 1967, AAS 59 (1967), s. 898.

⁷ C o n g r e g a t i o p r o D o c t r i n a F i d e i, *Agendi ratio in doctrinarum examine*, 29 iunii 1997, AAS 89 (1997), s. 830-835.

⁸ V. D e P a o l i s, *Norme De Gravioribus Delictis riservati alla Congregazione per la Dottrina della Fede*, Periodica 91(2002), s. 286.

⁹ Tamże, s. 291.

tatis tutela. Przepisy m.p. *Sacramentorum sanctitatis tutela* mają charakter ustawy specjalnej i są nadrzędne nad przepisami znajdującymi się w Kodeksie, w przypadku gdy są im przeciwne lub są uregulowane odmiennie¹⁰.

Kolejnym dokumentem o zasadniczym znaczeniu w omawianym temacie jest *List Okólny Kongregacji ds. Duchowieństwa z 18 kwietnia 2009 r.*¹¹ przesłany do wszystkich ordynariuszy. W liście prefekt Kongregacji ds. Duchowieństwa przedstawia nowe uprawnienia udzielone tejże Kongregacji dnia 30 stycznia 2009 r. przez Ojca Świętego Benedykta XVI. List wprowadza istotne zmiany w kanonicznym prawie karnym. Kolejnym zagadnieniem poruszonym w artykule będzie także określenie, bardziej precyzyjnie niż czyni to Kodeks, w jakich sytuacjach wydalenie ze stanu duchownego należałoby wymierzyć. Są to okoliczności, które uzasadniają decyzję sędziego o aplikowaniu tej najsurowszej dla duchownych kary, traktowanej zawsze jako *ultima ratio*¹². Decyzja o jej nałożeniu należy do sędziego, jednak nie jest to decyzja uznaniowa i sędzia musi stosować zasady, które zostaną omówione.

1. Sposoby utraty przynależności do stanu duchownego

Prawodawca kościelny w kan. 207 §1 sankcjonuje prawo Boże stanowiąc, że: „z ustanowienia Bożego są w Kościele wśród wiernych święci szafarze, których w prawie nazywa się też duchownymi, pozostałych zaś nazywa się świeckimi.” Z kan. 207 wynika, po pierwsze, że wśród wiernych chrześcijan można wyróżnić dwa podstawowe stany: duchowny i świecki. Po drugie wynika z tego kanonu, że stan

¹⁰ Tamże, s. 294.

¹¹ K o n g r e g a c j a d s. D u c h o w i e ń s t w a, *List okólny z 18 kwietnia 2009 r. dotyczący niektórych uprawnień przekazanych przez Ojca Świętego Benedykta XVI*, prot. N. 2009/0556. W Polsce List został przesłany wszystkim ordynariuszom oraz opublikowany w Internecie na oficjalnej stronie Konferencji Episkopatu Polski: http://www.episkopat.pl/?a=dokumentyKEP&doc=200968_0. Zob. A. S o s n o w s k i, *Dyspensacja od celibatu z uwzględnieniem Listu okólnego Kongregacji ds. Duchowieństwa z 18 kwietnia 2009 roku*, w: *Lex tua veritas, Księga Pamiątkowa dedykowana Jego Magnificencji Księdzu Profesorowi Janowi Maciejowi Dyduchowi z okazji 70 rocznicy urodzin*, red.: P. Majer, A. Wójcik, Kraków 2010, s. 581-591.

¹² G. D i M a t t i a, *De poenis expiatoriis*, w: *Comentario exegetico al codigo de derecho canonico*, red. A. Marzoa, J. Mirras, R. Rodriguez-Ocana, vol. IV/1, Pamplona 1997, s. 377.

duchowny istnieje z ustanowienia Bożego. Ogół duchownych tworzy zhierarchizowaną wspólnotę zwaną duchowieństwem¹³. Tak ustanowiony podział wiernych nie jest konsekwencją wartościowania żadnego ze stanów. Jak podkreśla nauka Soboru Watykańskiego II¹⁴ istnieje wśród wiernych chrześcijan podstawowa równość, mimo różnych funkcji. Podstawą tego podziału jest zatem zróżnicowanie funkcjonalne wiernych¹⁵. Do stanu duchownego wstępuje się poprzez przyjęcie święceń. Święceniami są kolejno: diakonat, prezbiterat i biskupstwo¹⁶. Aktualny stan prawny w tej materii jest wynikiem reformy przeprowadzonej przez papieża Pawła VI. Przed tą reformą przynależność do stanu duchownego nabywało się wraz z przyjęciem tonsury. Paweł VI w motu proprio *Ministeria quedam* z 1972 r.¹⁷ zniósł tonsurę, święcenia subdiakonatu i święcenia niższe, w wyniku czego obecnie do stanu duchownego wstępuje się poprzez przyjęcie święceń diakonatu. Podmiotem kary usunięcia ze stanu duchownego mogą być zatem osoby, które przyjęły co najmniej święcenie diakonatu. Święcenia muszą być przyjęte ważnie. Kto przyjął je nieważnie, nawet popełniając któreś z przestępstw zagrożonych karą usunięcia ze stanu duchownego, nie będzie mógł być podmiotem tej kary¹⁸.

W kanonie 290 przewidziane są trzy, wymienione taksatywnie, sposoby utraty stanu duchownego, a mianowicie: 1) wyrok sądowy lub dekret administracyjny, stwierdzający nieważność święceń; 2) kara wydalenia ze stanu duchownego, nałożona zgodnie z przepisami prawa; 3) reskrypt Stolicy Apostolskiej, którego to reskryptu Stolica Apostolska udziela diakonom tylko z poważnych przyczyn, a prezbiterom z najpoważniejszych. Utrata stanu duchownego jest oczywiście pojęciem szerszym w stosunku do pojęcia kary wydale-

¹³ T. P a w ł u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV, Olsztyn 1990, s. 34.

¹⁴ J o a n n e s P a u ł u s II, *Constitutio Dogmatica de Ecclesia Lumen gentium*, 21 novembris 1964, AAS 57 (1965), KK 35.

¹⁵ J. D y d u c h, W. G ó r a ł s k i, E. G ó r e c k i, J. K r u k o w s k i, M. S i t a r z, *Komentarz do Kodeksu Prawa kanonicznego*, t. II/1, Księga II Lud Boży, Poznań 2005, s. 21.

¹⁶ Kan. 1009 § 1.

¹⁷ *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne*, zebrali i przetłumaczył E. S z t a f r o w s k i, t. V, z. 2, Warszawa 1974, s. 7-19.

¹⁸ Jednak z uwagi na nieważnie przyjęte święcenia będzie można w stosunku do takiej osoby wszcząć postępowanie o stwierdzenie nieważności przyjętych święceń.

nia ze stanu duchownego. Pojęcie utraty stanu duchownego zawiera w sobie utratę tego stanu na mocy wyroku sądowego stwierdzającego nieważność święceń, reskryptu Stolicy Apostolskiej przenoszącego do stanu świeckiego oraz wydalenia ze stanu duchownego. Cechą wspólną jest tu skutek w postaci utraty stanu duchownego, z którym łączy się konsekwencje wymienione w kan. 291 do 293 KPK/83. Kara wydalenia ze stanu duchownego jest zatem tylko jednym ze sposobów utraty stanu duchownego, jednak jedynym w którym utrata ta następuje *in poenam*. Należy ją zatem odróżnić od wyroku lub dekretu stwierdzającego nieważność święceń oraz od reksryptu Stolicy Apostolskiej. Instytucje te są bowiem uregulowane w innych księgach KPK/83, a tym samym rządzą się odrębnymi przepisami prawa.

Jak już zostało powiedziane skutki utraty stanu duchownego określone zostały łącznie dla trzech przypadków jego utraty. Jednak w przypadku wyroku sądowego lub dekretu administracyjnego stwierdzającego, że święcenia zostały przyjęte nieważnie ustają wszystkie prawa i obowiązki. W dwóch pozostałych przypadkach (kara wydalenia ze stanu duchownego oraz reskrypt Stolicy Apostolskiej) zgodnie z kan. 291 ustają prawa i obowiązki za wyjątkiem obowiązku zachowania celibatu, z którego zwolnić może jedynie Biskup Rzymski.

Zgodnie z kan. 1338 § 2¹⁹ i kan. 290 nie można pozbawić nikogo władzy święceń ważnie przyjętych ani święceń tych unieważnić. Kary ekspiacyjne nie mogą pozbawiać dóbr duchowych ponieważ kara może dotyczyć tylko tych dóbr które podlegają kompetencji Kościoła²⁰. Można jednak, jak już zostało powiedziane, zgodnie z kan. 290 stan duchowny utracić. Od tego momentu ewentualne wykonywanie przez duchownego władzy święceń jest niegodziwe albo nieważne w wyniku braku właściwej intencji²¹. Kto utracił stan prawny duchownego nie może legalnie wykonywać władzy święceń, a pod względem prawnym jest upodobniony do wiernych świeckich²².

¹⁹ Kan. 1338 § 2: „Nie można pozbawić władzy święceń, lecz jedynie zakazać jej wykonywania lub niektórych jej aktów; również nie można pozbawić kogoś stopni akademickich”.

²⁰ J. K r u k o w s k i, *Księga VI. Sankcje w Kościele*, w: Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., t. 4, Lublin 1987, s. 157.

²¹ J. D y d u c h, W. G ó r a l s k i, E. G ó r e c k i, J. K r u k o w s k i, M. S i t a r z, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego...*, t. II/1, s. 21.

²² Tamże, s. 115.

2. Kara wydalenia ze stanu duchownego

W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. kara wydalenia ze stanu duchownego była określana mianem „degradacji”. Degradacja (*degradatio* – kan. 2298 n.12 KPK/1917) zawierała w sobie depozycję, dożywotnie pozbawienie prawa noszenia stroju duchownego (sankcja surowsza w stosunku do depozycji) oraz przeniesienie duchownego do stanu świeckiego²³. Pojęcie degradacji określone zostało w kanonie 2305 § 1-3 KPK/1917. Kara degradacji mogła być wymierzona w przypadkach wyraźnie przewidzianych przez ustawę lub w sytuacji gdy duchowny deponowany i pozbawiony prawa do noszenia stroju duchownego przez okres całego roku nie przestawał dawać wielkiego zgorszenia²⁴. Degradacja stanowiła najcięższą z kar odwetowych (*poenae vindicativae*) stosowanych do duchowieństwa, nie tylko zawierała w sobie depozycję i pozbawienie prawa do noszenia stroju duchownego ale też przeniesienie do stanu świeckiego, z czym łączyła się utrata przywilejów duchownych²⁵. KPK/1917 wzorem dawnego prawa rozróżniał degradację werbalną (czyli edyktalną) i realną²⁶. Omawiając różnice terminologiczne między KPK/1917 a KPK/1983 trzeba zauważyć, że zgodnie z nauką Soboru Watykańskiego II istnieje podstawowa równość wiernych chrześcijan²⁷, wyrażona w kan. 208 KPK/83: „Z racji odrodzenia w Chrystusie wszyscy wierni są równi co do godności i działania, na skutek czego każdy, zgodnie z własną pozycją i zadaniem współpracuje w budowaniu Ciała Chrystusowego”. Trudno byłoby utrzymywać terminologię „redukcji do stanu świeckiego” (kan. 211 KPK 1917) oraz „degradacji” ze względu na ich negatywny wydźwięk. W języku łacińskim termin *degradatio* oznacza: degradację, pozbawienie godności i urzędów, przeniesienie na niższe stanowisko; przeniesienie osoby duchownej do stanu świeckiego ze wszystkimi skutkami; upodlenie²⁸. W tym przypadku odnosiłoby się to do stanu

²³ CIC/1917, can. 2305 § 1.

²⁴ CIC/1917, can. 2305 § 1,2; Zob. M. M y r c h a, *Depozycja i degradacja*, Prawo Kanoniczne 2(1959) nr 3-4, s. 207-208.

²⁵ M. M y r c h a, *Depozycja i degradacja*, s.185.

²⁶ CIC/1917, can. 2305 § 3.

²⁷ J o a n n e s P a u l u s II, *Constitutio Dogmatica de Ecclesia Lumen gentium*, 21 novembris 1964, AAS 57 (1965), KK 35.

²⁸ J. S o n d e l, *Słownik łacińsko – polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997, s. 260.

świeckiego, który to miałby być podrzędny w stosunku do stanu duchownego. Nowy Kodeks zmienił zatem terminologię, kara degradacji otrzymała nową nazwę – kara wydalenia ze stanu duchownego (*dimissio e statu clericali*).

W kan. 1336 §1 n. 5 KPK/83, prawodawca wymienia karę wydalenia ze stanu duchownego w katalogu kar ekspiacyjnych. Kary ekspiacyjne mogą być wymierzone dożywotnio (wydalenie ze stanu duchownego), na czas określony w stosunku do ciężkości przestępstwa lub na czas nieokreślony. W ostatnim przypadku sędzia lub przełożony powinni określić czas na jaki wymierzają daną karę. Innymi słowy jeśli ustawa nie określa czasu na jaki kara ekspiacyjna ma być wymierzona, określenie czasu trwania kary zależy od tego kto ją wymierza²⁹. Kara dymisji ze stanu duchownego w swojej istocie jest karą wymierzaną dożywotnio³⁰, chociaż z teoretycznego punktu widzenia nie musi mieć charakteru dożywotniego. W kan. 290 KPK/83 prawodawca podaje trzy sytuacje, w których duchowny traci przynależność do stanu duchownego (jedną z nich jest wymierzenie kary usunięcia ze stanu duchownego). Z kolei w kan. 293 KPK/83 prawodawca podaje, że ponowne włączenie do stanu duchownego może być dokonane tylko poprzez reskrypt Stolicy Apostolskiej. Zatem istnieje możliwość ponownego przyjęcia do stanu duchownego³¹ pomimo wymierzenia kary, która z tego stanu wyklucza.

Kara wydalenia ze stanu duchownego, jak już zostało powiedziane, jest karą ekspiacyjną. Kary ekspiacyjne to tzw. kary zadośćczyniające, zmierzają bezpośrednio do zadośćuczynienia za popełnione przestępstwo, a pośrednio do poprawy przestępcy³². W związku z tym kara wydalenia ze stanu duchownego powinna spełniać zadania kary według teorii bezwzględnych, zgodnie z którymi kara kryminalna ma czynić zadość naruszonej sprawiedliwości³³. Jej wymierzenie ma również za-

²⁹ A. G. U r r u, *Natura e finalità della pena canonica*, w: Il processo penale canonico, red. Z. Suhecki, Milano 2000, s. 74.

³⁰ A. C a l a b r e s e, *Diritto penale canonico*, Città del Vaticano 1996, s. 130; W. W o e s t m a n, *Ecclesiastical Sanctions and the Penal Process. A Commentary on the Code of Canon Law*, Ottawa 2003, s. 55.

³¹ Kan. 293.

³² J. S y r y j c z y k, *Sanckje w Kościele. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 237.

³³ L. G a r d o c k i, *Prawo karne*, Warszawa 2006, s. 155.

gwarantować, że określona osoba nie będzie mogła więcej popełniać pewnych przestępstw (prewencja indywidualna). Kara w takim wypadku powinna oddziaływać poprawczo na tego kto ją odcierpiał³⁴. Główne zadanie tej kary zostaje jednak zrealizowane w chwili osiągnięcia celu zasadniczego jakim jest ekspiacja czyli zadośćuczynienie wspólnocie kościelnej za popełnione przestępstwo³⁵.

Karom kościelnym podlegają ci, którzy są zobowiązani do zachowania ustawy karnej. Kara stanowi sankcję ustawy, zatem kto nie podlega ustawie, z natury rzeczy nie może jej naruszyć ani ponieść kary³⁶. Podmiotem kary usunięcia ze stanu duchownego – co wynika z samej jej natury – są duchowni. Jest ona dla nich karą najsurowszą. Jeżeli popełniono przestępstwo zagrożone wydaleniem ze stanu duchownego, co do zasady, każdy duchowny może być podmiotem tej kary jednak przepisy Kodeksu ograniczają możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności karnej. Przedmiotem kanonicznego procesu karnego są przestępstwa podległe sądowi zgodnie z zasadami właściwości sądowej³⁷. Naczelną zasadą właściwości sądowej jest przepis kan. 1404 *Prima Sedes a nemine iudicatur*. Biskup Rzymu jako Zastępca Chrystusa ma pełną, najwyższą i powszechną władzę nad Kościołem, którą ma prawo wykonywać w sposób nieskrępowany. Nie może więc podlegać żadnej jurysdykcji sądowej³⁸. Innymi słowy żaden trybunał nie jest właściwy do sądenia Biskupa Rzymu. Nauka prawa karnego określa takie wyłączenie spod jurysdykcji jako immunitet. Również kanonistyka posługuje się pojęciem immunitetu³⁹. Przypomnijmy, że immunitet materialny oznacza trwałe uchylenie karalności czynu wypełniającego znamiona przestępstwa⁴⁰ czyli wyłączenie osoby spod działania materialnego prawa karnego. Natomiast immunitet formalny to zakaz bezwzględny lub względny wszczęcia postępowania karnego

³⁴ M. Myrcha, *Prawo karne, Komentarz do piątej księgi Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II, Kara, cz. 1, Przepisy ogólne, Warszawa 1960, s. 7.

³⁵ Tamże.

³⁶ M. Myrcha, *Depozycja i degradacja*, s. 199.

³⁷ T. Pawluk, *Kanoniczny proces karny*, Warszawa 1978, s. 106.

³⁸ Tamże.

³⁹ F. Cappello określa immunitet Biskupa Rzymu jako pełny i absolutny. Zob. F. Cappello, *Summa iuris canonici*, vol. III, De processibus, delictis et poenis, Romae 1948, s. 23-24.

⁴⁰ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2006, s. 43.

przeciwko osobie z niego korzystającej⁴¹. Immunitet formalny względny dotyczy m.in. biskupów, których sądenie zastrzeżone jest Rocie Rzymskiej⁴². Zasady właściwości sądu w procesie kościelnym określone zostały w kan. 1404 do 1416 KPK/83.

Dymisja ze stanu duchownego, zgodnie z KPK/83, może być aplikowana tylko za popełnienie przestępstw przewidzianych prawem powszechnym. W kan. 1317 prawodawca zamieścił zasadę zakazującą ustanawiania tej kary prawem partykularnym. Pozostawiając tym samym takie uprawnienie najwyższej władzy ustawodawczej. Na mocy postanowień *Listu okólnego Kongregacji ds. Duchowieństwa z 18 kwietnia 2009 r.* dotyczącego niektórych uprawnień przekazanych przez Benedykta XVI Kongregacji ds. Duchowieństwa⁴³, udzielone zostało tejże Kongregacji specjalne upoważnienie do przedstawienia bezpośrednio Ojcu Świętemu do aprobaty i do decyzji przypadków wymierzenia kary wydalenia ze stanu duchownego wraz ze zwolnieniem ze wszystkich obowiązków (w tym z obowiązku celibatu) duchownych, którzy popełnili przestępstwo z kan. 1394 § 1 lub z kan. 1395 §§ 1-2. Przewiduje się w takich przypadkach postępowanie administracyjne (zgodnie z kan. 35-58 oraz kan. 1342 §1 i 1720 KPK/83) z jednoczesnym zagwarantowaniem duchownemu prawa do obrony. Postępowanie może być prowadzone tylko przez duchownych, którzy, zgodnie z kan. 1720 KPK/83, są zobowiązani:

- Przedstawić oskarżonemu zarzuty wraz z dowodami winy oraz dać mu możliwość obrony;
- Przeanalizować przy udziale dwóch asesorów wszystkie dowody, zebrane materiały i obronę oskarżonego;
- Wydać dekret zgodnie z kan. 1344 – 1350 KPK jeśli nie ma wątpliwości co do popełnienia przestępstwa i nie upłynął termin przedawnienia skargi kryminalnej zgodnie z kan. 1362⁴⁴.

Z kolejnej części *Listu okólnego* wynika, że prawodawca udzielił Kongregacji upoważnienia do wszczęcia procedury w oparciu o kan. 1399 KPK/83 w przypadku wyjątkowo ciężkiego naruszenia prawa lub naglącej potrzeby zapobieżenia zgorzeniu, zawsze przed-

⁴¹ J. W a r y l e w s k i, *Prawo karne, Część ogólna*, Warszawa 2007, s. 163.

⁴² Kan. 1405.

⁴³ K o n g r e g a c j a d s. D u c h o w i e ń s t w a, *List okólny*, nr 6.

⁴⁴ K o n g r e g a c j a d s. D u c h o w i e ń s t w a, *List okólny*, nr 6.

stawiając te przypadki Ojcu Świętemu do zatwierdzenia⁴⁵. Uchylono tym samym kan. 1317, 1319, 1342, § 2, i 1349 w części traktującej o aplikowaniu kar dożywotnich.

Jest to upoważnienie do interweniowania na mocy kan.1399 w przypadkach bardzo ciężkiego naruszenia ustawy lub pilnej konieczności uniknięcia zgrzeszenia. Jednoczesne derogowanie kan.1317, 1319, 1342 §2 oraz 1349 KPK/83 oznacza upoważnienie do nałożenia kary wydalenia ze stanu duchownego w postępowaniu karno-administracyjnym za mocy kan. 1399, a więc poza wyraźnie określonymi przez prawodawcę powszechnego przypadkami. Jednocześnie jednak zawsze przedstawiając te przypadki bezpośrednio Ojcu Świętemu do aprobaty w formie specjalnej i do decyzji z jednoczesnym zagwarantowaniem oskarżonemu prawa do obrony.

Ustawodawca powszechny na mocy postanowień *Listu okólnego* zezwolił w przypadku popełnienia przestępstw określonych w kan. 1394 § 1 i 1395 § 1-2 na nałożenie kary wydalenia ze stanu duchownego w postępowaniu karno-administracyjnym (derogacja przepisu kan. 1342 zakazującego wymierzania dekretem kar dożywotnich) wraz z udzieleniem zwolnienia ze wszystkich obowiązków. Administracyjny wymiar kar stanowi wyjątek w stosunku do procesu karnego⁴⁶ a za wyborem drogi administracyjnej (zamiast sądowej) przemawiać powinna słuszna przyczyna. Do wyboru drogi administracyjnej może skłaniać szybkość załatwienia sprawy, mniejszy rozgłos lub uniknięcie zniesławienia oskarżonego⁴⁷. Postępowanie sądowe lepiej służy wyświetle- niu prawdy ponieważ oparte jest na zasadzie sporności, gdzie stronami są promotor sprawiedliwości i oskarżony a sędzia nie jest żadną ze stron lecz stoi ponad nimi, jego zadaniem jest natomiast dotarcie do prawdy⁴⁸. Zagwarantowaniu niezawisłości i bezstronności sądu ma służyć jego kolegialny skład, którego wybór powinien opierać się na obiektywnych kryteriach. Postępowanie karno-administracyjne będąc niejako formą uproszczoną nie stwarza swoistego stosunku spornego między stronami, który umożliwiłby dojście do prawdy, gdyż często

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ J. S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele...*, s. 263.

⁴⁷ J. S y r y j c z y k, *Niektóre gwarancje sprawiedliwego wymiaru kar w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, Prawo Kanoniczne 34(1991) nr 3-4, s. 149.

⁴⁸ V. D e P a o l i s, *Il processo penale amministrativo*, w: *Il processo penale canonico*, red. Z. Suchecki, Milano 2000, s. 200.

przełożony jest zarazem oskarżycielem jak i sędzią wymierzającym karę⁴⁹. Z tych względów to droga sądowa uznawana jest za podstawowy sposób sprawowania wymiaru sprawiedliwości, natomiast droga administracyjna przy aplikowaniu kar powinna być wybierana w sytuacjach wyjątkowych ze względu na wystąpienie słusznej przyczyny uzasadniającej rezygnację z postępowania sądowego.

Kara wydalenia ze stanu duchownego jest karą *ferendae sententiae* co oznacza, że nie wiąże ona winnego jeśli nie została wymierzona. Innymi słowy obowiązuje przestępcę od dnia prawomocnego wyroku sądowego (lub wydania dekretu administracyjnego), a nie z chwilą popełnienia przestępstwa⁵⁰. Prawo powszechne przewiduje możliwość wymierzenia kary wydalenia ze stanu duchownego za następujące przestępstwa⁵¹: apostazja, herezja lub schizma, jeśli towarzyszy im długotrwały upór lub wielkie zgorszenie (kan. 1364); profanacja postaci konsekrowanych (kan.1367); czynna zniewaga Biskupa Rzymskiego (kan. 1370); zawarcie małżeństwa, choćby tylko cywilnego, połączone z trwaniem w uporze i zgorszeniem (kan. 1394); solicytacja (kan. 1387); konkubinat lub trwanie w innym grzechu zewnętrznym *contra sextum*, połączone z uporem (kan. 1395); inne wykroczenia *contra sextum* popełnione z użyciem przymusu lub gróźb, albo publicznie lub z osobą małoletnią poniżej lat 18 (kan. 1395 § 2 oraz art. 4 Norm zasadniczych m.p. *Sacramentorum sanctitatis tutela*); konsekracja jednej postaci bez drugiej w trakcie sprawowania Eucharystii albo obydwu postaci poza sprawowaniem Eucharystii, w celu świętokradczym (art. 2 § 2 Norm zasadniczych m.p. *Sacramentorum sanctitatis tutela*).

Dodatkowo na mocy postanowień *Listu okólnego*, prawodawca przewidział możliwość wdrożenia procedury wydalenia ze stanu duchownego także na mocy kan. 1399 w sytuacji poważnego naruszenia prawa bożego lub kanonicznego, gdy ani środki pastoralne ani kanoniczne przewidziane w Kodeksie nie przynoszą oczekiwanych efektów oraz istnieje niebezpieczeństwo wielkiego zgorszenia. W tych przypadkach ordynariusz może zwrócić się do Ojca Świętego bądź o zatwierdzenie jego decyzji lub wszczęcie procedury zmierzającej do nałożenia sankcji karnych, nie wyłączając wydalenia ze stanu duchow-

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ J. S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele...*, s. 70.

⁵¹ Zob. J. S y r y j c z y k, *Kanoniczne prawo karne. Część szczególna*, Warszawa 2003.

nego jeśli spełnione zostały warunki określone z kan. 1399 i przypadek tego wymaga⁵².

3. Ogólne warunki wymiaru kary

Zgodnie z zasadą legalizmu *nullum crimen sine lege poenali praevia*, konkretny czyn stanowi przestępstwo tylko wtedy, gdy jest wyraźnie określony i zagrożony sankcją karną w ustawie. W obliczu niedawnych zmian w zakresie kanonicznego prawa karnego, zwłaszcza w zakresie stosowania normy kan. 1399 gdzie ustawodawca derogując jednocześnie kan. 1349 KPK/83 postanowił, że w przypadkach, w których domaga się tego szczególna ciężkość wykroczenia i przynagla konieczność naprawienia zgorzenia możliwe jest nałożenie kary (także wydalenia ze stanu duchownego) za naruszenie ustawy choćby wykroczenie nie było wcześniej zagrożone sankcją karną, aktualnie staje się pytanie czy takie uregulowanie nie jest sprzeczne z zasadą legalizmu i czy kan. 1399 zezwala na penalizowanie wszystkich (dowolnych) czynów w Kościele. Kościołowi przysługuje swoiste prawo pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności karnej ze względu na grzech o właściwościach wyrażonych w kan. 1399⁵³. W kan. 1401, 2° prawodawca stanowi, że Kościół jest kompetentny w przypadku przekroczenia ustaw kościelnych i innych, ze względu na grzech. Kan. 1399 jest zatem potwierdzeniem zasady legalizmu ponieważ zawiera sankcję karną nieokreśloną przewidzianą za czyny szczególnie karygodne i wywołujące zgorzenie. W tych przypadkach przekroczenie ustawy pozakarnej może być zagrożone sankcją karną jako przestępstwo⁵⁴. Jest to jednak zawsze karalność wyjątkowa. W kanonicznym prawie karnym zasada legalizmu została zatem wyrażona w kan. 1321 § 1-2 jak również w kan. 1399.

Omawiając zagadnienie wymierzenia kary wydalenia ze stanu duchownego należy odróżnić pojęcie obligatoryjnej karalności od pojęcia kary obligatoryjnej. Pojęcia te nie są tożsame, a nieprecyzyjne posługiwanie się tymi terminami prowadzi do wypowiedzi pozbawionych określonego znaczenia oraz może być źródłem nieporozumień. Poza tym posługiwanie się wyrażeniami, które odbiorca może rozma-

⁵² K o n g r e g a c j a d s. D u c h o w i e ń s t w a, *List okólny*, nr 7.

⁵³ J. S y r y j c z y k, *Kanoniczne prawo karne*, s. 182-183.

⁵⁴ Tamże, s. 183.

icie rozumieć czyli niejednoznaczne wypowiedanie swoich myśli jest błędem logicznym⁵⁵. O karalności obligatoryjnej mówimy wówczas, gdy sędzia ma obowiązek karę wymierzyć, karalność może być fakultatywna gdy ustawa udziela sędziemu władzy dyskrecjonalnej w zakresie jej wymierzenia lub nie⁵⁶. Należy zgodzić się ze stwierdzeniem, że w przypadku każdego z przestępstw zagrożonych karą usunięcia ze stanu duchownego przewidziana przez ustawodawcę karalność jest obligatoryjna. Jak już zostało powiedziane karalność obligatoryjna polega na ustawowym obowiązku wymierzenia kary za popełnione przestępstwo, bez względu na to, czy sankcja karna jest określona czy nieokreślona. Przykład sankcji karnej nieokreślonej stanowi kan. 1395 § 2, gdzie mimo obligatoryjnej karalności prawodawca nie określił sankcji karnej, zaznaczając, że sprawca powinien być ukarany sprawiedliwymi karami (*iustus poenis puniatur*) nie wyłączając w razie potrzeby (*non exclusa, si casus ferat*) wydalenia ze stanu duchownego. A. Calabrese uważa, że w przypadku przestępstw określonych w kan. 1395 § 2 właściwą karą jest wydalenie ze stanu duchownego dla duchownego działającego w okolicznościach recydywy, który wykroczył przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z małoletnim poniżej 16 roku życia⁵⁷. Wyrażony przez niego pogląd z pewnością należy uznać za słuszny i uzasadniony.

W przypadku przestępstw zagrożonych wymierzeniem kary wydalenia ze stanu duchownego sama karalność jest obligatoryjna. Jednak wymierzenie lub nie kary jest zależne od okoliczności przestępstwa i ma charakter fakultatywny. *Ratio legis* w tym przypadku to potrzeba indywidualizacji kary, tzn. dostosowania jej do właściwości i warunków przestępcy⁵⁸. Sądowi została przyznana władza dyskrecjonalna jej wymierzenia lub nie, a wymierzenie przewidziane jest w okolicznościach obciążających (np. długotrwały upór) lub specjalnych (np. recydywa)⁵⁹. Sędzia stosując tę karę powinien wziąć pod uwagę wielkość powstałego zgorzenia, ciężar przestępstwa oraz indywidualne

⁵⁵ K. A j d u k i e w i c z, *Zarys logiki*, Warszawa 1960, s. 52-54.

⁵⁶ J. S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele...*, s. 70.

⁵⁷ A. C a l a b r e s e, *Diritto penale canonico*, s. 281.

⁵⁸ J. S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele...*, s. 78.

⁵⁹ Tamże, s. 130.

cechy sprawcy. Według V. De Paolisa w kan. 1387⁶⁰ został przewidziany jedyny przypadek w Kodeksie, gdzie kara wydalenia ze stanu duchownego miałaby być wymierzona obligatoryjnie – w przypadkach poważniejszych⁶¹. Ciężkość przypadku ocenia jednak sędzia. Oznacza to, że jeśli sędzia stwierdzi, że okoliczności przestępstwa są poważne dopiero wtedy ma obowiązek karę tę aplikować. Termin „przypadki poważniejsze” (*casibus gravioribus*) jest pojęciem niewyraźnym przez co nieprecyzyjnym, w związku z czym trudno mówić tu o jakimkolwiek automatyzmie jeśli chodzi o aplikowanie kary. Ustawodawca pozostawia zatem sędziemu określenie ciężaru przestępstwa. Tym samym również wymierzenie lub nie oznaczonej kary. W żadnym z przypadków wymienionych w KPK/1983 kara ta nie jest zatem obligatoryjna⁶². Warto w tym miejscu zauważyć, jak czyni to A. Calabrese, że w tych samych przypadkach, w których może być wymierzona (fakultatywnie) kara usunięcia ze stanu duchownego, musi być nałożone (obligatoryjnie) usunięcie z instytutu zakonnego⁶³.

Ciężkość naruszenia ustawy karnej powinna korelować z ciężkością kary i uzasadniać jej wymierzenie. Jest to zasada szczególnie istotna w przypadku wydalenia ze stanu duchownego, które stosuje się w przypadkach najcięższych, jako ostateczność, po bezskutecznym wykorzystaniu innych środków, potwierdzając tym samym, że jest to kara dla duchownych najsurowsza⁶⁴. Jak już zostało powiedziane w przypadku przestępstw zagrożonych tą karą, aby ją wymierzyć, sędzia musi stwierdzić, że przypadek jest cięższy na przykład sprawca trwa w uporze mimo upomnienia albo że uprzednie kary nie osiągnęły zamierzonego celu.

Wielkość przestępstwa ocenia się na podstawie:

1. waloru naruszonej normy karnej, tzn. z punktu widzenia mniejszej lub większej ważności przekroczonej ustawy;

⁶⁰ Kan. 1387: „Kapłan, który w akcie spowiedzi albo z okazji lub pod jej pretekstem nakłania penitenta do grzechu przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu, powinien być stosownie do ciężkości przestępstwa ukarany suspensą, zakazami lub pozbawieniami, a w przypadkach poważniejszych wydalony ze stanu duchownego.”

⁶¹ V. De P a o l i s - D. C i t o, *Le sanzioni nella Chiesa. Commento al Codice di Diritto Canonico, Libro VI*, Roma 2001, s. 343.

⁶² V. De P a o l i s, *Ammissio status clericalis*, *Periodica* 81(1992), s. 276.

⁶³ A. C a l a b r e s e, *Diritto penale canonico*, s. 131.

⁶⁴ G. Di M a t t i a, *De poenis expiatoriis*, w: *Comentario exegetico al codigo de derecho canonico*, s. 377; por. J. S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele...*, s. 241.

2. większej lub mniejszej poczytalności sprawcy, tj. w zależności od stopnia winy (czy sprawca działał z winy umyślnej czy nie-umyślnej);
3. wielkości powstałej z przestępstwa szkody: *damnum immediatum* – dotycząca naruszonego dobra prawnego osoby pokrzywdzonej przestępstwem oraz *damnum mediatum* – dotycząca społeczności.

Określenie ciężaru gatunkowego przestępstwa polega na ocenie przez sędziego waloru naruszonej normy karnej, stopnia winy oraz szkody bezpośredniej i pośredniej. Sędzia przy wymierzaniu kary musi zachować odpowiednią proporcję pomiędzy karą a przestępstwem uwzględniając poczytalność, zgorzenie i szkodę⁶⁵. Należy zatem zwrócić uwagę, jak pisze F. Bączkiewicz, m.in. na: przedmiot i ważność naruszonej normy prawnej a także na wiek, wykształcenie, wychowanie, płeć, stanowisko, na godność, urząd i władzę przestępcy.

Kara wydalenia ze stanu duchownego ma być wymierzona zgodnie z odpowiednimi przepisami prawa. Przypomnijmy, na mocy KPK/83 można ją było wymierzyć tylko za popełnienie przestępstw przewidzianych prawem powszechnym. Wspomniany wcześniej *List okólny* zezwolił w przypadkach szczególnie poważnych na ustanawianie tej kary prawem partykularnym jak również wymierzanie jej na mocy kan. 1399, tzn. przepisując ją w miejsce sankcji karnej nieokreślonej. Natomiast zmianę w katalogu przestępstw zagrożonych tą karą wprowadził list apostolski Jana Pawła II *Sacramentorum sanctitatis tutela* z 2001 r.⁶⁶, na mocy którego fakultatywnie karą usunięcia ze stanu duchownego została zagrożona konsekracja, w celu świętokradczym, jednej postaci bez drugiej w celebracji eucharystycznej albo obydwu postaci poza sprawowaniem Eucharystii⁶⁷ czego nie przewiduje KPK/83.

⁶⁵ F. Bączkiewicz – J. Baron – W. Stawinoga, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. III, Opole 1958, s. 387.

⁶⁶ *Normae substantiales et processuales promulgate col m.p. „Sacramentorum sanctitatis tutela”, (30 aprile) 2001) e successive modifichie (7 novembre 2002 – 14 febbraio 2003)*, Ius Ecclesiae 16(2004), s. 313-321; zob. W. Góralski, *Komentarz do Listu Kongregacji Doktryny Wiary o poważniejszych przestępstwach zastrzeżonych tejże Kongregacji z dnia 18 maja 2001 r.*, Miesięcznik Pastorski Płocki 86 (2001) nr 10, s. 415-423; D. Borek, *Ordynariusz a delicta graviora...*, s. 97-147.

⁶⁷ Kan. 927 stanowi: „Nawet w ostatecznej konieczności nie godzi się dokonywać konsekracji jednej postaci bez drugiej albo obydwu postaci poza sprawowaniem Eucharystii”. Zatem przestępstwem jest nie sama konsekracja ale konsekracja dokonana w celu świętokradczym.

Zgodnie z kan. 927 Kodeksu stanowi się jedynie o niegodziwości takich czynności, bez zagrożenia sankcją karną. Ponadto prawodawca w Kodeksie nie wspomina nic o celu konsekracji, który podają Normy zasadnicze promulgowane z *Sacramentorum sanctitatis tutela* – mianowicie chodzi o konsekrację w celu świętokradczym. Kolejna zmiana dotyczy przesłanek przestępstwa *contra sextum* popełnionego z osobą małoletnią. Prawodawca we wspomnianym *motu proprio* zastrzył przepisy podnosząc wiek podmiotu biernego tego przestępstwa z 16 do 18 lat. Karane jest zatem wykroczenie *contra sextum* z osobą małoletnią, która nie ukończyła 18 lat. Ponadto te przypadki zastrzeżone są Kongregacji Nauki Wiary. Oznacza to, że tylko to dykasterium Kurii Rzymskiej jest kompetentne do wdrożenia procedury zmierzającej do wymierzenia przestępcy kary⁶⁸. Ze względu na ciężar kary wydalenia ze stanu duchownego oraz jej dożywotni charakter, jej wymierzenie jest zastrzeżone trybunałowi kolegialnemu w składzie trzech sędziów⁶⁹ lub pięciu, w sprawach trudniejszych lub większej wagi⁷⁰. Proces karny powinien być przeprowadzony zgodnie z normami Kodeksu odnośnie do procesu karnego i odpowiednio procesu spornego. Do wymierzenia kary za przestępstwa zarezerwowane Kongregacji Nauki Wiary stosuje się odpowiednio Normy proceduralne, które zostały promulgowane listem apostolskim *Sacramentorum sanctitatis tutela*⁷¹.

Co do zasady kara wydalenia ze stanu duchownego jako kara dożywotnia nie mogła być wymierzana na drodze administracyjnej, chyba że przez Ojca Świętego⁷². W przypadkach ciężkich i nie pozostawiających wątpliwości Kongres Partykularny Kongregacji Nauki Wiary może sprawę oddać wprost pod osąd Biskupa Rzymu, który może wymierzyć karę wydalenia ze stanu duchownego *ex officio*⁷³. Należy w tym miejscu także podkreślić, że papież, jako najwyższy i zwyczajny sędzia w całym Kościele, może każdą osobę i sprawę powołać przed

⁶⁸ W. G ó r a l s k i, *Komentarz do Listu Kongregacji Doktryny Wiary...*, s. 419.

⁶⁹ Kan. 1425 § 1 n. 2.

⁷⁰ Kan. 1425 § 2.

⁷¹ *Normae substantiales et processuales promulgate col m.p. „Sacramentorum sanctitatis tutela”...*, s. 318-321.

⁷² W. W o e s t m a n, *Ecclesiastical Sanctions and the Penal Process...*, s. 58.

⁷³ *Normae substantiales et processuales promulgate col m.p. „Sacramentorum sanctitatis tutela”...*, s. 321.

swój sąd⁷⁴. Stan prawny w tej materii zmienił się na mocy uprawnień udzielonych Kongregacji ds. Duchowieństwa do wymierzania kar, w tym dożywotnich, na drodze administracyjnej. Również Kongregacja ds. Ewangelizacji ma specjalne postępowanie administracyjne dotyczące wydalenia ze stanu duchownego na terenach misyjnych, gdzie nie ma możliwości powołania trybunału lub nie może on tam normalnie funkcjonować⁷⁵. Postępowanie to może być przeprowadzone, jak pisze W. Woestman, w przypadku duchownego konkubinariusza albo powodującego zgorzenie poprzez trwanie w innym grzechu przeciwko VI przykazaniu Dekalogu (kan. 1395 § 1 i 2); który był już suspendowany od władzy święceń i władzy rządzenia (kan. 1333); któremu została wymierzona kara ekspiacyjna wymieniona w kan. 1336 § 1 n. 1; który nie dając znaku poprawy dawał zgorzenie i nie chciał odejść ze stanu duchownego (kan. 290 n.3) ani prosić o dyspensę od celibatu kapłańskiego (kan. 291). Biskup diecezjalny zwraca się w takim przypadku do Ojca Świętego, z prośbą o usunięcie duchownego ze stanu duchownego oraz o dyspensowanie go od obowiązku celibatu zapewniając jednocześnie, że wszystkie wspomniane wyżej warunki zostały spełnione. Biskup diecezjalny musi również oświadczyć, że nie ma możliwość powołania trybunału kościelnego⁷⁶.

3.1. Element obiektywny przestępstwa

Pojęcie przestępstwa w prawie karnym jest pojęciem zasadniczym. Z praktycznego punktu widzenia ma służyć jako instrument odróżniania czynów przestępnych od nieprzestępnych⁷⁷. Aplikując karę wydalenia ze stanu duchownego należy sprawdzić, czy działanie sprawcy wypełnia istotne znamiona przestępstwa określone w ustawie, te dotyczące strony obiektywnej, jak i strony subiektywnej. Stwierdzenie czy wystąpiły przesłanki konieczne do zaistnienia konkretnego przestępstwa należy do sądu.

Sędzia, wymierzając karę, powinien ustalić stan faktyczny czyli obiektywny tzn. ustalić czy w działaniu sprawcy znajdują się wszystkie elementy wymagane przez ustawę karną do zaistnienia ściśle okre-

⁷⁴ T. P a w l u k, *Kanoniczny proces karny*, Warszawa 1973, s. 106.

⁷⁵ W. W o e s t m a n, *The sacrament of orders and the clerical state. A commentary on the Code of Canon Law*, Ottawa 2001, s. 212-213.

⁷⁶ Tamże.

⁷⁷ L. G a r d o c k i, *Prawo karne*, s. 47.

ślonego przestępstwa⁷⁸, za które może być wymierzona kara wydalenia ze stanu duchownego. Musi stwierdzić czy czyn był tajny czy publiczny (zatem jego zewnętrzność), oraz czy została naruszona ustawa karna lub poza karna. Czyn musi być bezprawny, a więc sprzeczny z normą karną chronioną sankcją karną przynajmniej nieokreśloną⁷⁹. Przekroczenie ustawy jest zewnętrzne jeśli może być stwierdzone za pomocą zmysłów. Zasadniczym wymogiem strony przedmiotowej przestępstwa jest zewnętrzność czynu w myśl zasady *nullum crimen sine actione*⁸⁰. Czynem jest zewnętrzne zachowanie się człowieka (publiczne lub tajne), które może być spostrzeżone za pomocą zmysłów. Myśli, poglądy i zamiary człowieka, o ile nie zostały uzewnętrznione, nie są karane choćby były najbardziej zbrodnicze⁸¹. Przekroczenie ustawy może być jednak zewnętrzne, mimo że nikt nie był jego świadkiem⁸². Mowa tu właśnie o tzw. czynach tajnych, które co prawda zostały uzewnętrznione, jednak nikt ich nie spostrzegł. Wyjątek dotyczy przestępstwa polegającego na oświadczeniu woli, doktryny lub wiedzy, gdzie prawodawca wprowadza pewną fikcję prawną⁸³ stanowiąc, że przestępstwo, które polega na oświadczeniu albo na innym ujawnieniu woli, doktryny lub wiedzy, jeśli nikt nie spostrzegł tego oświadczenia lub ujawnienia należy uważać za niedokonane⁸⁴. Za stwierdzeniem, że mamy tu do czynienia z fikcją prawną zdaje się przemawiać fakt, że do znamion przestępstwa polegającego na oświadczeniu albo na innym ujawnieniu woli, doktryny lub wiedzy nie należy jego spostrzeżenie przez inną osobę. Gdyby tak było, mielibyśmy *ex lege* do czynienia z przestępstwem niedokonanym, jak to już zostało powiedziane.

Czyn musi odpowiadać opisowi ustawowemu przestępstwa⁸⁵. Znamiona opisowe, to te których stwierdzenie nie wymaga ocen,⁸⁶ np.: „zabiera” (kan.1367 KPK/83), „osoba małoletnia poniżej 16 roku życia” (kan. 1395 § 2 KPK/83). Znamiona ocenne natomiast wy-

⁷⁸ M. M y r c h a, *Prawo karne*, t. II, s. 355.

⁷⁹ T. P a w ł u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II...*, t. IV, s. 68.

⁸⁰ J. S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele...*, s. 101.

⁸¹ Tamże.

⁸² T. P a w ł u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II...*, t. IV, s. 68.

⁸³ Por. A. C a l a b r e s e, *Diritto penale canonico*, s. 90; A. U r r u, *Punire per salvare*, s. 82.

⁸⁴ Kan. 1330.

⁸⁵ L. G a r d o c k i, *Prawo karne*, s. 49.

⁸⁶ Tamże, s. 50.

magają przy ustaleniu ich występowania w czynie, posługiwania się różnego rodzaju ocenami⁸⁷, np.: „wielkość zgorzenia” (kan. 1384 § 2 KPK 83). Stwierdzenie wystąpienia tych przesłanek należy do sędziego. Sąd musi również zbadać czy przestępstwo było dokonane czy tylko usiłowanie. Zgodnie z kan. 1328⁸⁸ usiłowanie w kanonicznym prawie karnym z zasady nie jest karane, chyba że ustawa lub nakaz inaczej zastrzega, czyli gdy z formy stanowiącej etap realizacji tworzy przestępstwo *sui generis*⁸⁹. Jeśli czynność lub zaniechanie, z natury prowadzą do dokonania przestępstwa, sprawcy można fakultatywnie wyznaczyć jedynie pokutę lub środek karny. Rezygnuje się z tych uprawnień jeśli sprawca okazał czynny żal, to znaczy dobrowolnie odstąpił od zapoczątkowanego przestępstwa. Mimo, że sprawca okazał czynny żal można ukarać go sprawiedliwą karą, jednak mniejszą niż ta przewidziana za dane przestępstwo, jeśli wynikało z jego działań zgorzenie lub poważna szkoda.

3.2. Element subiektywny przestępstwa

Po stwierdzeniu bezprawia karnego należy ustalić subiektywną stronę przestępstwa. Subiektywnym elementem przestępstwa jest moralnie poczytalne przekroczenie ustawy karnej. Źródłem poczytalności jest wina⁹⁰. Sędzia musi zatem ustalić winę, jej rodzaj i wielkość, biorąc pod uwagę wszystkie okoliczności występujące u sprawcy, które mogą zwiększyć, zmniejszyć lub wykluczyć winę⁹¹. Prawodawca w kan. 1321 § 1 stanowi: „nie można nikogo karać, jeśli popełnione przez niego zewnętrzne naruszenie ustawy lub nakazu nie jest cięż-

⁸⁷ Tamże.

⁸⁸ Kan. 1328: „§ 1. Kto uczynił coś dla dokonania przestępstwa albo czegoś za niechał, jednak bez własnej woli nie zdołał go dokonać, nie podlega karze ustanowionej za popełnione przestępstwo, chyba że ustawa lub nakaz inaczej zastrzega. § 2. Jeśli czynności lub zaniechania z natury swojej prowadzą do dokonania przestępstwa, sprawcy można wyznaczyć pokutę lub środek karny, chyba że dobrowolnie odstąpił od zapoczątkowanego wykonywania przestępstwa. Jeśli zaś wynikało zgorzenie albo poważna szkoda lub niebezpieczeństwo, sprawca, chociaż samorzutnie zaprzestał działania, może być ukarany jakąś sprawiedliwą karą, mniejszą jednak od przewidzianej za przestępstwo dokonane.” Por. kan. 1394 §1.

⁸⁹ J. S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele...*, s. 191; Por. kan. 1394 KPK/83.

⁹⁰ Należy pamiętać, że termin „poczytalność” ma inny zakres znaczeniowy w prawie karnym kanonicznym niż w prawie karnym polskim.

⁹¹ M. M y r c h a, *Prawo karne*, t. II, s. 356.

ko poczytalne na skutek winy umyślnej lub nieumyślnej”. Człowiek ponosi odpowiedzialność za swoje działanie, jeśli pozostaje w nim wolny i świadomy. Poczytalność to możliwość przypisania określonego działania podmiotowi oraz ewentualnych skutków jakie z tego działania wynikają. Związek ten należy jednak rozumieć szerzej niż tylko jako związek przyczynowy natury fizycznej czynu z podmiotem (przyczyna – skutek)⁹². Do zaistnienia przestępstwa nie wystarczy, że ktoś jest fizyczną przyczyną czynu⁹³. Czyn jest przypisany sprawcy, gdy stanowi jego wyłączną własność tzn. kiedy jest wynikiem jego wolnej woli⁹⁴. Aby czyn był prawdziwie ludzkim (*actus vere humanus*) musi być powzięty dobrowolnie również w znaczeniu psychologicznym, za pomocą władz poznawczych w myśl zasady *nihil volitum quin praecognitum*⁹⁵. Poznanie warunkuje wolę. Bez uprzedniego poznania przedmiotu (w sensie intelektualnym) trudno mówić o wolnej woli wyrażającej zgodę na określone działanie związane z tym przedmiotem. T. Pawluk stwierdza: „czyn musi być w pełni własnym tego, kto się go dopuścił, czyli moralnie poczytalnym. Sprawca jest moralnie poczytalny, jeśli miał zdolność rozpoznania swojego czynu i kierowania swoim postępowaniem. Stopień poczytalności zależy od: mniejszej lub większej ważności przekroczonej ustawy, od stopnia złośliwości woli i od stopnia wielkości szkody wynikającej z przestępstwa”⁹⁶. Sprawcę musi charakteryzować wolność działania. Nie można zatem mówić o jakiegokolwiek odpowiedzialności karnej w stosunku do osoby, która w momencie popełnienia czynu przestępczego była wolnej woli w działaniu pozbawiona.⁹⁷ Poczytalność rozumie się w kanonicznym prawie karnym zarówno w znaczeniu prawno-kryminalnym, jak i moralnym, jako że porządek prawny w Kościele jest częścią porządku moralnego⁹⁸, z czego z kolei wynika, że poczytalność prawna w kanonicznym prawie karnym implikuje poczytalność moralną.

⁹² G. L e s z c z y Ń s k i, *Pojęcie poczytalności w prawie karnym Kościoła*, Prawo Kanoniczne 47(2004) nr 1-2, s. 95-96.

⁹³ T. P a w l u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II...*, t. IV, s. 70.

⁹⁴ M. M y r c h a, *Problem winy w karnym ustawodawstwie kanonicznym*, Prawo Kanoniczne 17 (1974) nr 3-4, s. 144.

⁹⁵ Tamże.

⁹⁶ T. P a w l u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II...*, t. IV, s. 70.

⁹⁷ Zob. G. L e s z c z y Ń s k i, *Pojęcie poczytalności w prawie karnym Kościoła*, s. 95-96.

⁹⁸ M. M y r c h a, *Problem winy w karnym ustawodawstwie kanonicznym*, s. 151.

W kwestii odpowiedzialności karnej fundamentalne znaczenie ma ustalenie czy sprawca działał z winą umyślną (*dolus*) czy z winą nieumyślną (*culpa*) ponieważ zgodnie z kan. 1321 § 2 z zasady karane są przestępstwa popełnione z winy umyślnej, natomiast przestępstwa popełnione z winy nieumyślnej są karane tylko wyjątkowo, gdy ustawa lub nakaz tak stanowi. Przez winę umyślną, zgodnie z kan. 1321 § 2 należy rozumieć rozmyślne i dobrowolne naruszenie prawa tzn. sytuacje gdy sprawca ma zamiar naruszyć ustawę. Działanie z winy umyślnej charakteryzuje się zatem swobodą⁹⁹. Wyklucza ją ze strony rozumu brak rozpoznania znaczenia czynu, a ze strony woli – brak swobody działania¹⁰⁰. Sprawca musi mieć zamiar naruszenia ustawy. Aby móc powziąć taki zamiar potrzebna jest świadomość bezprawności czynu oraz swoboda działania. Sprawca nie musi znać sankcji karnej (świadomość przestępczości), aby działać z winy umyślnej. Nieświadomość sankcji karnej nie wyłącza poczytalności prawnej tylko ją zmniejsza¹⁰¹. Każde z przestępstw zagrożonych sankcją karną usunięcia ze stanu duchownego jest przestępstwem umyślnym.

Sędzia musi sprawdzić czy nie zachodzą okoliczności wyłączające odpowiedzialność karną. Gdyby tak było czyn mimo, że narusza przepis zagrożony sankcją karną, nie będzie przestępstwem. Dzieje się tak wtedy, gdy inny przepis prawa zezwala na określone zachowanie albo je usprawiedliwia. Prawodawca podaje w kan. 1322 i 1323 okoliczności wyłączające poczytalność, które znoszą całkowicie odpowiedzialność karną. W kolejnym kanonie 1324 §1 wskazane są okoliczności, które zmniejszają ale nie znoszą poczytalności. Poczytalność jest w tym wypadku ciężka ale odpowiedzialność karna musi być obligatoryjnie złagodzona. Kan. 1322 stanowi, że osoby pozbawione używania rozumu nie są zdolne do popełnienia przestępstwa¹⁰². Przez pozbawionych rozumu należy uważać osoby trwale pozbawione używania rozumu w wyniku upośledzenia umysłowego lub z powodu choroby psychicznej. Upośledzenie umysłowe to trwale obniżenie spraw-

⁹⁹ Por. J. S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele...*, s. 112-113.

¹⁰⁰ KPK/1917 kan. 2200 § 1.

¹⁰¹ J. S y r y j c z y k, *Pojęcie przestępstwa w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II*, Prawo Kanoniczne 28 (1985) nr 1-2, s. 93.

¹⁰² Kan. 1322: „Habitualnie pozbawionych używania rozumu uważa się za niezdolnych do popełnienia przestępstwa, chociażby wydawali się zdrowi w chwili przekraczania ustawy lub nakazu.”

ności umysłowej i obniżenie zdolności rozwoju intelektualnego¹⁰³. Może być wrodzone lub istnieć od wczesnego dzieciństwa (niedorozwój umysłowy). Może być również wynikiem urazów, które nastąpiły po okresie rozwojowym¹⁰⁴. Choroby psychiczne to zaburzenia psychiczne charakteryzujące się patologicznymi zmianami funkcji psychicznych¹⁰⁵ takimi jak: urojenia, rozszczepienia myślenia, upośledzenie realnej interpretacji stosunków z rzeczywistością¹⁰⁶. Choroby psychiczne to m.in.: schizofrenia, padaczka, paranoja. Za habitualnie pozbawionych rozumu uważa się również osoby, które w chwili popełniania czynu miały tzw. remisje jasne lub przebłyski świadomości (*lucida intervalla*). Ustawa uznaje te osoby za trwale niepoczytalne i w związku z tym niezdolne do popełnienia przestępstwa. *Ratio legis* stanowi fakt, że przebłyski świadomości stanowią tylko stany bezobjawowe, i mimo że osoba zdaje się być zdrowa w rzeczywistości tak nie jest, a stan ten jest chwilowy.

W kan. 1323 prawodawca podał inne okoliczności wyłączające poczytalność i odpowiedzialność karną: nie ukończenie 16 roku życia; naruszenie ustawy lub nakazu z ignorancji niezawinionej; na równi z ignorancją stoi nieuwaga i błąd; działanie pod wpływem przymusu fizycznego lub na skutek przypadku, którego nie można przewidzieć lub mu zapobiec; działanie pod wpływem chociażby względnie tylko ciężkiej bojaźni albo z konieczności lub wskutek wielkiej niedogodności, jeśli czynność nie jest wewnętrznie zła lub nie powoduje szkody dusz; działanie w zgodnej z prawem obronie własnej lub kogoś innego przeciwko niesprawiedliwemu napastnikowi, zachowując należyty umiar; kto nie posiadał używania rozumu z zachowaniem przepisów kan. 1324 § 1, n. 2 i 1325; kto sądził bez winy, że zachodzi jedna z okoliczności, o jakich mowa w n. 4 lub 5¹⁰⁷. W kan. 1324 § 1-3 zamieszczone zostały okoliczności, które zmniejszają poczytalność i łagodzą odpowiedzialność karną. Ich wystąpienie obliguje sędziego do złagodzenia przepisanej ustawą kary. Dzieje się tak gdy przestępstwo zostało popełnione: przez tego kto posiadał tylko niepełne używanie

¹⁰³ L. K o r z e n i o w k i, *Zarys psychiatrii. Podręcznik dla studentów medycyny*, Warszawa 1969, s. 298.

¹⁰⁴ L. G a r d o c k i, *Prawo karne*, s. 133.

¹⁰⁵ Tamże.

¹⁰⁶ Por. L. K o r z e n i o w s k i, *Zarys psychiatrii...*, s. 164.

¹⁰⁷ Zob. J. S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele...*, s. 128-150.

rozumu; przez tego, kto nie posiadał używania rozumu wskutek zawinionego nadużycia alkoholu lub podobnego zaburzenia umysłowego; na skutek poważnego wzburzenia uczuciowego, które jednak nie wyprzedziło i nie przekreśliło całkowicie świadomości i zgody woli, jeśli samo wzburzenie nie zostało dobrowolnie wywołane lub nie było podtrzymywane; przez małoletniego, który ukończył szesnasty rok życia; przez tego, kto działał przymuszony ciężką bojaźnią, chociażby tylko względnie, albo z konieczności lub wielkiej niedogodności, jeśli przestępstwo jest wewnętrznie złe lub powoduje szkodę dusz; przez tego, kto działał w zgodnej z prawem obronie własnej lub kogoś innego przeciwko niesprawiedliwemu napastnikowi, ale nie zachował koniecznego umiaru; przeciwko poważnie i niesłusznie prowokującemu; przez tego, kto z własnej winy był błędnie przekonany, że zachodzi jedna z okoliczności, o których w kan. 1323, n. 4 lub 5; przez tego, kto bez winy nie wiedział, że do ustawy lub nakazu została dołączona kara; przez tego, kto działał bez pełnej poczytalności, o ile ta pozostała wielka¹⁰⁸. Okoliczności zmniejszające ciężar winy i przestępstwa podane w kan. 1324 § 1-3 nie stanowią zamkniętego katalogu. Sędzia może uwzględnić inne okoliczności, które nie zostały wymienione w kan. 1324 a zmniejszają poczytalność karną.

Okoliczności, które w żaden sposób nie modyfikują poczytalności i odpowiedzialności karnej i zostały przez prawodawcę zrównane z umyślnością, zgodnie z kan. 1325, to: ignorancja ciężko zawiniona czyli przewrotna lub umyślna; nietrzeźwość lub inne zaburzenia umysłowe, jeśli były celowo spowodowane dla popełnienia przestępstwa albo wytłumaczenia się od winy; wzburzenie uczuciowe umyślnie wzbudzone lub podtrzymywane.

Prawodawca określił również, w kan. 1326 okoliczności, które mogą zaostrzyć odpowiedzialność karną. Są to okoliczności specjalne, dające sędziemu fakultatywne uprawnienie do surowszego ukarania przestępcy. Sąd może zatem ukarać surowiej: tego kto działał w okolicznościach recydywy; (przez recydywę w kanonicznym prawie karnym należy rozumieć ponowne popełnienie przestępstwa po skazaniu lub deklaracji kary za poprzednie, tak że na podstawie towarzyszących okoliczności można roztropnie wnioskować o uporze w złej woli); tego, kto posiada jakaś godność albo nadużywa władzy lub urzędu dla

¹⁰⁸ Tamże, s. 151-160.

popelnienia przestępstwa; przestępcę, który w wypadku kary ustanowionej za przestępstwo zawinione nieumyślnie, przewidział skutek, a jednak nie podjął takich środków ostrożności dla jego uniknięcia, które by podjął każdy sumienny człowiek¹⁰⁹.

4. Skutki wymierzenia kary wydalenia ze stanu duchownego

Skutki wymierzenia kary wydalenia ze stanu duchownego zostały określone w kan. 291-293 oraz w kan. 683 i 278 §1. Kara wydalenia ze stanu duchownego jest uznawana za najcięższą karę ekspiacyjną dla duchownych i może być wymierzona tylko za szczególnie ciężkie naruszenie ustawy karnej. Jej istotą jest zmiana sytuacji prawnej duchownego, polegająca na karnym przeniesieniu ze stanu duchownego do stanu świeckiego a w konsekwencji utracie prawa wykonywania władzy święceń. W kan. 292¹¹⁰ prawodawca określił skutki prawne utraty stanu duchownego. Dotyczą one również kary wydalenia ze stanu duchownego ponieważ jest ona jednym ze sposobów utraty stanu duchownego. Zgodnie z kan. 292 duchowny, który utracił stan duchowny traci wszystkie uprawnienia właściwe temu stanowi np.: prawo do zrzeszania się – kan. 278¹¹¹, prawo do korzystania z egzempcji, jakie przysługują duchownym według ustaw państwowych, konkordatu lub prawnych zwyczajów np. zwolnienie od służby wojskowej¹¹². Nie podlega również żadnym obowiązkom, oprócz obowiązku zachowania celibatu, z którego to obowiązku może zwolnić duchownego tylko Biskup Rzymski w odrębnym postępowaniu. Jednak w przypadku duchownego, który usiłował zawrzeć małżeństwo, choćby tylko cywilne, gdy po upomnieniu nie poprawia się i nadal daje zgorszenie (1394 §1) oraz duchownego, winnego ciężkiego wykroczenia przeciwko VI przykazaniu Dekalogu (kan. 1395 §1-2) udzielone zostało uprawnienie Kongregacji ds. Duchowieństwa

¹⁰⁹ Kan. 1326 KPK/83. Zob. J. S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele...*, s. 166-180.

¹¹⁰ Kan. 292 - Duchowny, który utracił stan duchowny zgodnie z przepisami prawa, traci z nim uprawnienia właściwe stanowi duchownemu, jak również nie podlega żadnym obowiązkom stanu duchownego, z zachowaniem przepisu kan. 291, ma zakaz wykonywania władzy święceń, z zachowaniem przepisu kan. 976, tym samym zostaje pozbawiony wszystkich urzędów, zadań i wszelkiej władzy delegowanej.

¹¹¹ Kan. 278 § 1: „Duchowni diecezjalni mają prawo zrzeszania się z innymi dla osiągnięcia celów zgodnych ze stanem duchownym.”

¹¹² J. D y d u c h, W. G ó r a l s k i, E. G ó r e c k i, J. K r u k o w s k i, M. S i t a r z, *Komentarz do Kodeksu Prawa kanonicznego...*, t. II/1, s. 117.

do przedstawienia Ojcu Świętemu do zatwierdzenia w tych przypadkach decyzji o wydaleniu ze stanu duchownego łącznie z udzieleniem dyspensy od zachowania celibatu, z zagwarantowaniem oskarżonemu prawa do obrony¹¹³. Jest to upoważnienie specjalne, które stosuje się w okolicznościach wyjątkowych, wskazanych w *Liście*. Stanowi procedurę specjalną nie zmieniając zatem zwyczajnego postępowania w takich przypadkach.

Usunięty *in poenam* ze stanu duchownego ma zakaz wykonywania władzy święceń z zachowaniem kan. 976, który stanowi, że „każdy kapłan, chociaż nie ma upoważnienia do spowiadania, ważnie i godziwie rozgrzesza jakichkolwiek penitentów znajdujących się w niebezpieczeństwie śmierci z wszelkich cenzur i grzechów, nawet gdy jest obecny kapłan upoważniony”. Prawodawca w trosce o dobro wiernych, zezwala rozgrzeszyć penitenta w niebezpieczeństwie śmierci przez każdego kapłana choćby nie miał upoważnienia i choćby obecny był kapłan upoważniony.

Skutkiem wymierzenia kary wydalenia ze stanu duchownego jest zatem pozbawienie duchownego wszystkich urzędów, zadań (np. misji kanonicznej do nauczania nauk kościelnych) i wszelkiej władzy zwyczajnej i delegowanej. Wydalony duchowny nie może głosić homilii, nie może wykonywać żadnych obowiązków w seminariach duchownych lub wydziałach i instytutach kościelnych, nie może zajmować stanowisk kierowniczych ani nauczycielskich w szkołach wyższych zależnych w jakikolwiek sposób od władzy kościelnej, w szkołach wyższych niezależnych od Kościoła nie może nauczać teologii oraz dyscyplin bezpośrednio z nią związanych¹¹⁴. Ponadto zgodnie z kan. 1384 „kto oprócz wypadków, o których w kan. 1378-1389, niezgodnie z prawem sprawuje zadanie kapłańskie lub inną świętą posługę, może być ukarany sprawiedliwą karą.” W Schemacie z 1980 r.¹¹⁵ uznawano, że usunięty duchowny z punktu widzenia skutków prawnych jest (zasadniczo) zrównany ze świeckimi. Aktualny Kodeks nie precyzuje tej kwestii¹¹⁶. Kara wydalenia ze stanu duchownego jest karą dożywotnią¹¹⁷, jest jedyną karą dożywotnią ze swojej natury, wymienioną

¹¹³ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *List okólny*, nr 5 i 6.

¹¹⁴ A. G. U r r u, *Punire per Salvare...*, s. 122.

¹¹⁵ Tamże, s. 123-124.

¹¹⁶ Tamże, s. 122.

¹¹⁷ Tamże, s. 118.

w katalogu kar ekspiacyjnych¹¹⁸. Jej skutkiem nie jest pozbawienie władzy święceń a jedynie zakaz jej wykonywania, ponieważ zgodnie z kan. 1338 § 2 nie można nikogo pozbawić władzy święceń raz ważnie przyjętych. W kan. 1350 § 2 prawodawca określa obowiązki przełożonego względem usuniętego duchownego. Mianowicie gdyby wydany duchowny właśnie z powodu usunięcia, znalazł się rzeczywiście w niedostatku, ordynariusz powinien *ex caritate* przyjść mu z pomocą w możliwie najlepszy sposób¹¹⁹. Jak zauważa T. Pawluk, sposób przyjścia z pomocą jest uzależniony od możliwości ordynariusza i jego roztropnego uznania oraz od rzeczywistej sytuacji usuniętego duchownego¹²⁰. Duchowny ponadto zaciąga nieprawidłowość¹²¹ w przypadku popełnienia przestępstwa: apostazji, herezji lub schizmy, jeśli były one publiczne lub usiłował zawrzeć małżeństwo, nawet tylko cywilne, lub popełnił dobrowolnie zabójstwo. Duchowny jest nieprawidłowy co oznacza, że staje się on niezdatny do przyjęcia święceń oraz do wykonywania święceń już przyjętych. Nieprawidłowość ta wynika z popełnienia przestępstwa, a zwolnić z niej może jedynie restrykt Stolicy Apostolskiej. Wykonywanie władzy święceń mimo zaciągniętej nieprawidłowości jest ważne, ale niegodziwe¹²².

Zakończenie

Po przeanalizowaniu przepisów dotyczących kary wydalenia ze stanu duchownego należy stwierdzić, że kara ta nie jest automatyczną konsekwencją popełnienia przestępstwa. Sędzia ma ją stosować jako ostateczność po wykorzystaniu innych sankcji karnych, jeśli nie spełniły one wystarczająco swojego zadania. Również nowe upoważnienia udzielone Kongregacji ds. Duchowieństwa mimo poszerzenia katalogu uprawnień ordynariusza co do aplikowania kary wydalenia ze stanu duchownego nie przepisują jej w żadnym przypadku jako automatyczną konsekwencję naruszenia prawa. *List* wprowadza jednak istotne zmiany w kanonicznym prawie karnym, które zmieniają charakter

¹¹⁸ A. C a l a b r e s e, *Diritto penale canonico*, s. 125.

¹¹⁹ T. P a w l u k, *Prawo kanoniczne według kodeksu Jana Pawła II...*, t. IV, s. 107.

¹²⁰ Tamże.

¹²¹ Kan. 1044.

¹²² M. P a s t u s z k o, *Nieprawidłowości i przeszkody do święceń (kanony 1040-1049)*, *Prawo Kanoniczne* 50(2007) nr 3-4, s. 119.

kary wydalenia ze stanu duchownego, która mogła być wymierzona jedynie za przestępstwa taksatywnie wyliczone w prawie powszechnym, w postępowaniu sądowym i nie mogła być ustanowiona w miejsce kary nieokreślonej. Decyzją Ojca Świętego nastąpiła derogacja przepisów przeciwnych tzn. kanonów: 1317, 1319, 1342 §2 oraz 1349 KPK/83. Przewidziana została również w specjalnych okolicznościach możliwość nałożenie kar dożywotnich na podstawie kan. 1399. W przypadkach wyjątkowo ciężkiego naruszenia ustawy lub niebezpieczeństwa wielkiego zgorzenia, na mocy kan. 1399 można wymierzyć karę wydalenia ze stanu duchownego w postępowaniu karno-administracyjnym. Sprawy takie mają być jednak zawsze przedstawione Ojcu Świętemu do zatwierdzenia¹²³. Jeszcze raz należy jednak podkreślić, że są to upoważnienia specjalne, fakultatywne i nadzwyczajne w stosunku do zwykłego sposobu postępowania określonego w KPK/83 i *motu proprio sacramentorum sanctitatis tutela*.

Sędzia, zgodnie z normami KPK/83, aby móc zdecydować o wymierzeniu kary wydalenia ze stanu duchownego musi stwierdzić że przypadek jest ciężki lub że okoliczności tego wymagają, to znaczy np., że sprawca działał w okolicznościach recydywy lub stwierdza się u niego długotrwały upór albo, że z przestępstwa powstało wielkie zgorzenie. Kara wydalenia ze stanu duchownego jest zatem traktowana jako ostateczność. Uzasadnić można to tym, że jest to kara najsurowsza dla duchownych, dożywotnia, wymierzana zasadniczo na drodze postępowania sądowego za ciężkie naruszenie ustawy karnej. Jednak w przypadkach przestępstw *mixti fori*¹²⁴, które popełniają osoby duchowne, wydaje się, że udowodnienie popełnienia każdego takiego przestępstwa powinno być uznawane za wymagające aplikowania kary wydalenia ze stanu duchownego tzn., że stwierdzenie popełnienia choćby jednego przestępstwa określonego w kan. 1395 § 2 powinno być traktowane jako wystarczająco poważne do wymierzenia tej kary. Ze względu na dobra prawne, które te przestępstwa naruszają oraz na podmiot przestępstwa, specjalne okoliczności obciążające nie są dodatkowo potrzebne. Odnosi się to zwłaszcza do przestępstw na

¹²³ Dla porównania art. 6 §3 Norm proceduralnych dotyczących przestępstw zastrzeżonych Kongregacji Nauki Wiary stanowi: „Sententiae huius Supremi Tribunalis, latae intra limites propriae competentiae, Summi Pontificis approbationi non subiciuntur.”

¹²⁴ Por. art. 197 oraz art. 200 Kodeksu karnego z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. Nr 88, poz. 553).

tle seksualnym popełnianych przez duchownych gdzie ofiarą są osoby niepełnoletnie. Biorąc pod uwagę również to, że znamiona ustawowe przestępstw określonych w kan. 1395 § 2 implikują poważne zaburzenia osobowości sprawcy lub jego chorobę psychiczną, a przestępstwa tam określone są traktowane bardzo surowo przez ustawodawstwa karne państwowe, wydaje się zupełnie niezrozumiałe pozostawienie możliwości pełnienia dalszej posługi duchownemu, któremu udowodniono w sądzie (państwowym czy kościelnym), popełnienie takiego przestępstwa. W tym miejscu należy podkreślić, że rozwiązania zastosowane w tej materii przez Konferencję Biskupów Stanów Zjednoczonych¹²⁵ w 2002 r. były słuszne i uzasadnione. Tamtejsza Konferencja w obliczu przypadków przestępstw na tle seksualnym popełnianych przez duchownych na osobach niepełnoletnich przepisuje karę usunięcia na stałe z urzędu kościelnego obligatoryjnie, jeśli dowiedziono popełnienie choćby jednego takiego przestępstwa, nie wykluczając jednocześnie wydalenia ze stanu duchownego. Co więcej taki duchowny, jeśli nie został wydalony ze stanu duchownego, nie będzie mógł być przeniesiony do innej diecezji w celu dalszego pełnienia posługi. Kary te mają zatem charakter personalny. W przypadku najcięższych przestępstw *mixti fori* usunięcie duchownego, czy to na stałe ze stanu duchownego, czy choćby na stałe z urzędu i odsunięcie od pełnienia posługi gwarantuje, że więcej nie będzie mógł popełniać przestępstw, naruszając jednocześnie autorytet Kościoła. Spełnia to zadanie kary, która ma zapewnić ochronę porządku społecznego. Wydaje się, że przekazane przez Ojca Świętego uprawnienia dla Kongregacji ds. Duchowieństwa mają być w takich wyjątkowych sytuacjach niejako wyjściem naprzeciw potrzebom przełożonych kościelnych instrumentem służącym do zwalczania zachowań sprzecznych z prawem¹²⁶.

¹²⁵ Katolicka Konferencja Episkopatu Stanów Zjednoczonych, *Zbiór norm dla wszystkich diecezji Kościoła Rzymskokatolickiego i Katolickich Kościołów Wschodnich, dotyczących postępowania w sprawie zarzutów seksualnego wykorzystywania nieletnich przez księży i diakonów*. Zob. W. W o e s t a m a n, *Ecclesiastical Sanctions and the Penal Process*, s. 349-354.

¹²⁶ A. S o s n o w s k i, *Dyspensa od celibatu z uwzględnieniem Listu okólnego Kongregacji ds. Duchowieństwa z 18 kwietnia 2009 roku*, w: *Lex tua veritas, Księga Pamiątkowa dedykowana Jego Magnificencji Księdzu Profesorowi Janowi Maciejowi Dyduchowi z okazji 70 rocznicy urodzin*, red.: P. Majer, A. Wójcik, Kraków 2010, s. 590-591.

La dimissione dallo stato clericale

La pena della dimissione dallo stato clericale è la pena espiatoria, massima per i chierici ai quali soltanto può essere applicata. È la pena perpetua per la sua natura. Può essere irrogata mediante processo giudiziario o per mezzo di procedimento amministrativo salvo sempre il diritto di difesa. Può essere comminata nei casi previsti dalla legge universale, cioè: 1) l'apostasia, l'eresia e lo scisma, con prolungata o grave scandalo; 2) la profanazione delle specie consacrate; 3) la consacrazione a scopo sacrilego di una materia senza l'altra nella celebrazione eucaristica o anche di entrambe fuori della celebrazione eucaristica; 4) la violenza fisica contro il Sommo Pontefice; 5) la sollecitazione; 6) il matrimonio anche solo civile con contumacia; 7) il concubinato con contumacia; 8) gli atti contro il sesto precetto del Decalogo fatti con violenza, o minacce, o pubblicamente, o con minori al di sotto dei diciotto anni. È prevista alla Congregazione per il Clero come facoltà speciale di intervenire ai sensi del can. 1399 CIC. In tutti i casi la pena è facoltativa. Tale pena comporta la perdita dei diritti propri dello stato clericale, degli onori e degli uffici ecclesiastici.